

DOI: <https://doi.org/10.71404/tsjplec.2026.11>

**ОСОБЛИВОСТІ ПОКАРАННЯ ЗА ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ  
АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРАЦІВНИКОМ  
ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ**

**Наталя Леонідівна КАЛИНКА,**

*аспірант ЗВО «Міжнародний  
університет бізнесу і права»*

*<https://orcid.org/0009-0002-9907-4386>*

Покарання за перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу має особливе кримінально-правове значення, оскільки таке діяння вчиняється спеціальним суб'єктом, який наділений владними повноваженнями та діє від імені держави. Працівник правоохоронного органу покликаний забезпечувати законність, охороняти права і свободи людини, підтримувати публічну безпеку та протидіяти кримінальним правопорушенням. Тому вчинення ним протиправних дій, пов'язаних із перевищенням наданих повноважень, підриває не лише права конкретної особи, а й авторитет правоохоронної системи загалом.

Специфіка покарання за такі кримінальні правопорушення обумовлена подвійним характером їх суспільної небезпечності. З одного боку, перевищення влади порушує встановлений порядок службової діяльності правоохоронних органів, а з іншого – безпосередньо посягає на права, свободи та законні інтереси людини, зокрема на особисту свободу, честь і гідність, тілесну недоторканність, право на справедливе поводження з боку представників держави.

Важливою особливістю призначення покарання є врахування спеціального статусу винного. Працівник правоохоронного органу має підвищений обсяг професійних обов'язків і повинен діяти виключно в межах закону. Його службова діяльність часто пов'язана із застосуванням державного примусу, фізичної сили, спеціальних засобів, затриманням особи, проведенням процесуальних чи оперативно-розшукових дій. Тому використання такого статусу всупереч його призначенню повинно оцінюватися судом як обставина, що підвищує ступінь суспільної небезпечності вчиненого [1, с. 21].

Під час індивідуалізації покарання суд має враховувати характер неправомірного використання службових повноважень. Особливо небезпечними є випадки, коли перевищення влади супроводжується незаконним застосуванням фізичної сили, спеціальних засобів, зброї, психологічним тиском, безпідставним затриманням, примушуванням до надання пояснень чи показань, приниженням честі та гідності потерпілого. У таких ситуаціях діяння виходить за межі звичайного

службового порушення і набуває характеру грубого посягання на права людини.

Окреме значення має оцінка наслідків кримінального правопорушення. Якщо внаслідок протиправних дій працівника правоохоронного органу потерпілому заподіяно фізичну, моральну чи майнову шкоду, суд має враховувати не лише її формальний розмір, а й реальний вплив на права та законні інтереси особи. Для цієї категорії кримінальних правопорушень саме немайнава шкода часто є найбільш суттєвою, оскільки незаконне обмеження свободи, приниження гідності, застосування насильства або психологічного тиску можуть мати тривалі негативні наслідки для потерпілого [2, с. 142].

У випадках, коли перевищення влади або службових повноважень спричинило тяжкі наслідки, покарання має бути більш суворим і відповідати підвищеній суспільній небезпечності діяння. До таких наслідків можуть належати тяжкі тілесні ушкодження, смерть потерпілого, тривале незаконне позбавлення волі, грубе порушення основоположних прав людини або значний суспільний резонанс. Надмірно м'яке покарання у таких випадках не забезпечує досягнення мети кримінальної відповідальності та може створювати у суспільстві враження безкарності представників влади. Водночас при призначенні покарання мають враховуватися дані про особу винного. Суд може брати до уваги стаж служби, наявність заохочень, позитивні характеристики, відсутність судимостей, сімейний стан, поведінку після вчинення кримінального правопорушення, щире каяття та добровільне відшкодування шкоди. Однак позитивні дані про особу не повинні автоматично зумовлювати призначення мінімального покарання, якщо вчинене діяння супроводжувалося насильством, грубим порушенням прав людини або спричинило тяжкі наслідки.

Особливе місце серед кримінально-правових наслідків має додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Для кримінальних правопорушень, пов'язаних із неправомірним використанням правоохоронних повноважень, цей вид покарання має не лише каральне, а й спеціально-превентивне значення. Його застосування унеможливає подальше використання особою службового статусу для вчинення аналогічних діянь та сприяє зміцненню довіри до правоохоронної системи [3].

Разом із тим судова практика не завжди послідовна у застосуванні такого додаткового покарання. В окремих випадках суди обмежуються основним покаранням, не надаючи належної оцінки тому, що кримінальне правопорушення було безпосередньо пов'язане з використанням владних повноважень. Якщо особа вчинила діяння саме завдяки службовому статусу, позбавлення права обіймати посади в правоохоронних органах або виконувати функції представника влади має розглядатися як один із важливих засобів спеціальної превенції.

Дискусійним залишається питання звільнення від відбування покарання з випробуванням. Такий інститут відповідає принципу гуманізму кримінального права, однак його застосування щодо працівників правоохоронних органів, які вчинили насильницькі дії, незаконно обмежили свободу особи або грубо порушили її права, потребує особливої обережності. Надмірне використання випробування у справах цієї категорії може знижувати превентивний ефект покарання та негативно впливати на суспільну довіру до правосуддя [4].

До проблемних питань призначення покарання у справах цієї категорії слід віднести неоднаковість судової практики, різні підходи до оцінки службового статусу винного, непослідовність у застосуванні додаткових покарань, а також відсутність єдиних критеріїв оцінки наслідків для авторитету правоохоронної системи. Вирішення цих проблем потребує формування узагальнень судової практики та вироблення чітких орієнтирів щодо врахування характеру використання службового становища, тяжкості наслідків і особи винного [5].

Отже, особливості покарання за перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу визначаються спеціальним статусом суб'єкта, характером використаних владних повноважень, наслідками для потерпілого та негативним впливом діяння на авторитет правоохоронної системи. Покарання у таких провадженнях має бути індивідуалізованим, пропорційним, справедливим і здатним забезпечити як спеціальну, так і загальну превенцію.

Висновується, що ефективність покарання за перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу залежить від єдності судової практики, належного врахування службового статусу винного, об'єктивної оцінки заподіяної шкоди та дотримання принципу невідворотності кримінальної відповідальності. Надмірно м'які або формальні покарання у таких справах не забезпечують досягнення мети кримінального права, не відновлюють довіру до правоохоронної системи та не гарантують належного захисту прав людини.

#### **Список використаних джерел:**

1. Слуцька Т. І. Історично-правовий нарис кримінально-правової боротьби з перевищення влади або службових повноважень в Україні. *Юриспруденція: теорія і практика*. 2009. № 7 (57). С. 19–23.
2. Хашев В. Г. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетровськ, 2007. 259 с.
3. Андрушко П. П. Злочини у сфері службової діяльності : навч. посіб. Київ : Юристконсультант, 2006. 342 с.
4. Задоя К. П. Кримінальна відповідальність за перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2009. 231 с.
5. Коваленко В. П. Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, вчинене працівником правоохоронного органу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2009. 18 с.